

Espais de memòria

Entendre la història per actuar en el futur

Memorials a la Baixa Saxònia

April 1943 Übernahme eines Teils des Kriegsgefangenenlagers Bergen-Belsen durch die SS zur Einrichtung eines Konzentrationslagers für jüdische Häftlinge als Geiseln zum Austausch gegen im Ausland internierte Deutsche

Ab Frühjahr 1944 Erweiterung der Funktionen des KZ Bergen-Belsen durch Unterbringung arbeitsfähiger Häftlinge aus anderen Konzentrationslagern

Ab August 1944 Transport weibliche Häftlinge aus Auschwitz nach Bergen-Belsen zur Verteilung als Zwangsarbeitnehmer in andere Konzentrationslager

Ab Dezember 1944 Zielort für Räumungstransporte aus frontnahen Konzentrationslagern

15. April 1945 Befreiung von 51.000 Häftlingen durch britische Truppen

Mehr als 52.000 KZ-Häftlinge starben in Bergen-Belsen ums Leben. Dafür gab es unzureichende Verpflegung und unzureichende Versorgung

Encara avui molts alemanys continuen pensant que els crims del nazisme es van cometre lluny del dia a dia de la població alemanya, en algun lloc de la difusa part oriental d'Europa o d'amagat entre boscos i muntanyes. Ara bé, molts crims nazis es van cometre dins la societat alemanya mateixa, sovint davant la porta de casa. Al final de la Segona Guerra Mundial, només en el territori de l'actual estat de la Baixa Saxònia, hi havia més de 50 camps de concentració, inclòs l'infame camp de concentració de Bergen-Belsen. Caldria afegir-hi innombrables camps per a presoners de guerra, treballadors forçats i presoners de la justícia, presons de la Gestapo i diverses institucions psiquiàtriques on els malalts eren assassinats.

Aquests centres de detenció i assassinat formaven una xarxa densa que arribava fins als pobles més petits. Com a mínim durant la guerra, veure els reclusos d'aquestes institucions formava part de la vida quotidiana de la població alemanya. Entre el 1933 i el 1945 al voltant de 200.000 persones perseguides pels nazis van morir en el territori actual de la Baixa Saxònia.

Avui dia hi ha memorials en una vintena d'aquestes poblacions, on els visitants poden conèixer la història mitjançant exposicions o visites guiades. Cada any, centenars de milers de persones visiten aquests llocs de commemoració, la majoria dels quals són promociats per la Fundació de Memorials de la Baixa Saxònia (Stiftung niedersächsische Gedenkstätte), o bé són gestionats directament per la Fundació, com el Memorial de Bergen-Belsen. Aquesta feina es finança amb fons de l'estat de la Baixa Saxònia, del Govern federal i, en part també, de les autoritats locals, a banda de les donacions.

Tot això que actualment ens sembla obvi, ha costat dècades d'esforç, però. És cert que, a instàncies dels alliberadors britànics, molt aviat es va iniciar la construcció d'un memorial a Berger-Belsen, que es va inaugurar oficialment l'any 1952 amb la presència del president alemany Theodor Heuss. També es van erigir làpides commemoratives en altres poblacions. Ara bé, aleshores pràcticament només els familiars de les víctimes en van plorar la mort. La majoria d'alemanys se'n mantenien allunyats. Aquesta actitud defensiva generalitzada enfront del conflicte sobre els crims nazis es va mantenir fins a la dècada dels anys setanta.

No va ser fins a l'arribada d'una nova generació, que va començar a fer preguntes crítiques als pares i als avis, que realment va començar el canvi. L'any 1987, el Memorial de Bergen-Belsen, el principal memorial nazi de la República Federal d'Alemanya, només tenia un empleat: el jardiner del cementiri. Va ser més endavant quan es van contractar historiadors i educadors que van desenvolupar programes educatius i van dissenyar una extensa exposició permanent inaugurada el 2008. Actualment el Memorial de Bergen-Belsen té cap a 40 empleats que atenen entorn de 250.000 visitants l'any.

Després de dècades de repressió i de silenci, hom es podria inclinar a descriure l'evolució dels últims trenta anys com una història d'èxit. No obstant això, no hi ha motius per a l'autocomplaença ni per sentir un cert orgull de superació. Ans al contrari, cada vegada hi ha més dubtes sobre l'èxit de la cultura de la memòria històrica alemanya. D'una banda, amb l'auge de partits de la dreta com ara Alternative für Deutschland (AfD), ha augmentat considerablement el nombre de persones que rebutgen el presumpte 'culte a la culpa'. D'altra banda, fa massa temps que molts memorials s'han centrat exclusivament en les víctimes, de manera que la memòria s'ha limitat a una veneració històricament esbudellada.

Memorial jueu del 1946 i, al fons, obelisc amb mur que conté inscripcions del 1952 i làpides simbòliques. Monument de Bergen-Belsen (2018). Font: J. Wagner.

En canvi, una obra commemorativa basada en la reflexió i la comprensió democràtica pròpia s'ha de centrar molt més en els autors, els espectadors i els beneficiats dels crims nazis i demanar-se com funcionava la societat nazi, una societat amb una organització radicalment racista i basada en la relació recíproca entre l'exclusió dels 'inferiors' i les iniciatives d'integració dins la població majoritària alemanya. Una commemoració d'aquesta mena està molt relacionada amb el present, més enllà d'analogies històriques equivocades, però no en el sentit d'una pedagogia molt general i universal en matèria de drets humans, sinó sobre una sòlida base científica i ètica a partir de les històries concretes de cada lloc en l'època del nacionalsocialisme: es tracta d'entendre la història per poder actuar en el futur. ■

Jens-Christian Wagner

Historiador

Va cursar la carrera d'Història i Filologia Romànica a Göttingen i Santiago de Xile. El 1999 es va doctorar a la Universitat de Göttingen. Entre els anys 2001-2014 va ser director de KZ-Gedenkstätte Mittelbau-Dora (Nordhausen), i a partir del 2014 va passar a ocupar el seu càrrec actual de director de la Fundació de Memorials de Baixa Saxònia (Celle). És autor de nombroses publicacions i gestor d'exposicions al voltant de la història del nacionalsocialisme i la política de la història a partir del 1945.